

تحلیل شخصیت زنان در رمان زمین سوخته

دکتر سیده زهرا موسوی

استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک

دکتر محسن ذوالفقاری

دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک

چکیده:

در میان آثار مکتوب ادبیات معاصر ایران، آثار ادبیات دفاع مقدس نیز امروزه از جایگاه خاصی برخوردار است. نقد و تحلیل این آثار منظوم و مثنوی و بررسی اصالتها و ویژگیهای خاص آن ضروری به نظر می رسد. از این نگاه، رمان دفاع مقدس به عنوان محور اصلی تحقیق برگزیده شده است. از آن جایی که تنوع رمانها و تعدد رویکردهای نقد ادبی مجال بیشتری را می طلبد لذا رمان «زمین سوخته» از حیث تحلیل شخصیت زنان بویژه «نقد اصالت زن» بررسی، نقد و تحلیل می شود. ضمن تبیین طرح و درونمایه رمان، شخصیت و پرداخت شخصیت زنان، ایستایی و پویایی آنها، نقد لحن زنان، نقش و جایگاه آنها در قصه، و ... مورد بررسی قرار می گیرد اصالت کار احمد محمود در این رمان از حیث شخصیت پردازی در سه شیوه مورد تحلیل قرار گرفته است: شخصیت پردازی مستقیم، شخصیت پردازی در عمل، شخصیت پردازی به شیوه گفتگو.

مقدمه:

دفاع مقدس به عنوان سند مقاومت ایران و ایرانی در تاریخ ثبت شده است. یافتن حقایق و ارزشهای این حماسه بزرگ در عرصه هنر و ادبیات دفاع مقدس بس، ضروری به نظر می رسد.

از پایان تابستان 59 به این سو بابت تازه در عرصه تاریخ ادبیات ایران ورق می خورد که از ادوار بی نظیر تاریخ ادبیات ایران از آغاز تا امروز به حساب می آید. سیری در جنگ ایران و عراق و نمود آن در نثر داستانی نشان می دهد که اصالت محتوا و ساختار قصه، رمان، داستان کوتاه، شعر و ... در ادبیات دفاع مقدس شایسته تدقیق، تحلیل و نقد و بررسی است: (درویدیان، 1383: ص 36 به بعد) بی شک رویکردهایی در آثار ادبی هشت سال دفاع مقدس و بعد از آن وجود دارد که از اصالت‌های سبکی و خاص این دوره است. توجه به رمان دفاع مقدس در دهه شصت موضوع اصلی این مقاله است. از آنجایی که تمام رویکردهای ساختاری و محتوایی رمان دفاع مقدس در این مجال نمی گنجد، تنها به «نقد اصالت زن در رمان دفاع مقدس» بسنده شده است. با تکیه بر این اندیشه که بازنمایی تصویر زن و چگونگی ترسیم آن در آثار ادبی از رویکردهای مهم نقد ادبی است، (مقدادی، 1378: ص 305)

در این دوره بالغ بر 30 رمان و داستان بلند به طور مستقیم به مقوله جنگ پرداخته اند. حدود 20 مورد با دید مثبت، 8 رمان با دید منفی و حدود 4 اثر با دید بینابینی به دفاع مقدس پرداخته اند. رمانهایی چون «نخلهای بی سر» قاسمعلی فراست، «عروج» ناصر ایرانی، «ترکه های درخت آلبالو» اکبر خلیلی، «اسماعیل اسماعیل» محمود گلابدره ای و ... با نگاهی مثبت و ارزشی به دفاع مقدس پرداخته اند. در رمانهایی چون «زمین سوخته» احمد محمود، «باغ بلور» محسن مخملباف، «دوشنبه های آبی ماه» محمدرضا کاتب و ... جنگ را به عنوان مقابله با دشمن متجاوز پذیرفته اند. (سرشار، 1375:

صص 16-17)

بالاخره رمانهایی چون «زمستان 62» اسماعیل فصیح، «آداب زیارت» تقی مدرسی «شب ملخ» جواد مجابی، «دل فولاد» منیرو روانی پور و ... از حیث پرداخت محتوا و فکر حاکم در خور نقد هستند. «نقش زنان» به عنوان شخصیت‌های مؤثر و بنیادی در عرصه دفاع مقدس در خور ذکر و تحسین است و نمود آن در ادبیات داستانی دفاع مقدس به خوبی مشاهده می شود. یکی از رمانهای دهه شصت که با محوریت دفاع مقدس در خور بررسی است رمان «زمین سوخته» است. زمین سوخته اولین رمانی است که با موضوع دفاع مقدس در سال 1361 توسط احمد محمود نوشته می شود. پرداخت «نقد اصالت زن» در رمانها و داستان های بلندی چون «عروج» ناصر ایرانی (1363)، «نخلهای بی سر» قاسمعلی فراست (1363)، ترکه های درخت آلبالو، اکبر خلیلی (1368)، عقابهای تپه شصت، محمدرضا بایرامی (1369) که همه از داستانهای دهه

شصت هستند گرچه در خور بررسی است ولی از حد یک مقاله خارج است، لذا رمان زمین سوخته را از این حیث برگزیدیم تا اصالت‌های این رمان را از زوایای تحلیل شخصیت زنان بویژه نقد اصالت زن بررسی نماییم.

1-1) در باب درونمایه و طرح رمان زمین سوخته می‌توان گفت: رمان «زمین سوخته» از رمان‌های رئالیستی دفاع مقدس است که تصویری از زمین سوخته جنوب ایران را از روزهای آغازین جنگ ارائه می‌کند. خبر حمله دشمن آرامش اهواز را به هم می‌ریزد. بمباران مناطق مسکونی، تهاجم، مهاجرت خانواده‌ها و ... چاشنی اصلی رمان است. برادر راوی، خالد در بمباران شهید می‌شود. برادر دیگر راوی بیمار می‌شود و به تهران انتقال می‌یابد. راوی و عده‌ای از مردم در شهر مانده‌اند. «ننه باران» شانه به شانه مردان مانده است تا دفاع کند. شبی که راوی در منزل ننه باران نیست، نیمه شب موشکی به محله اصابت می‌کند و همه اهل محل از جمله «ننه باران» شهید می‌شوند. (میر صادقی، میمنت، 1383: ص 117)

1-2) گرچه بخش عمده‌ای از شخصیت‌های رمان زمین سوخته را مردان تشکیل می‌دهند؛ مردانی که از خانواده‌ی راوی هستند؛ همچون خالد، شاهد، صابر، محسن (برادرهای راوی)، مجید پسر خواهر راوی و عده‌ای از دوستان و هم‌محله‌ای‌های راوی چون محمد مکانیک، دکتر شیدا، مهدی پاپتی، امیر سلیمان و فقرا، آوارگان و ... ولی زنانی چون ننه باران، مادر راوی، نرگس، ام مصدق، سروجان، گلابتون، خواهر گلابتون و ... نیز نشانگر نقش و اهمیت جایگاه شخصیت زن در این رمان است که همه از اهالی محله ننه باران، هستند.

1-3) در تحلیل جایگاه شخصیت‌های زنانه در داستان می‌توان گفت گرچه زنان رمان هم ردیف شخصیت اصلی نیستند ولی اهمیت جایگاه «ننه باران» کمتر از جایگاه راوی، خالد و دیگران نیست. (رک: رادفر، 1366: ص 176)

«مادر راوی، نرگس، ام مصدق، سروجان، گلابتون و خواهرش» به ترتیب از شخصیت‌های کمرنگ رمان و فرعی هستند. آوارگان جنگ، کارگران، فقرا عمدتاً در ردیف سیاهی لشکر قصه محسوب می‌شوند.

1-4) پرداخت مستقیم و غیر مستقیم زنان به هر دو شیوه در رمان به چشم می‌خورد. با این وجود، پرداخت مستقیم شخصیت‌ها بیشتر مورد علاقه احمد محمود است. توصیف مستقیم گلابتون و فامیل‌هایش (محمود: ص 198) و توصیف مستقیم نرگس (محمود: ص 173) از این نوع است.

در توصیف مستقیم گلابتون می‌گوید: «گلابتون آرام است. همیشه آرام است. از خانه پدر گلابتون هیچ وقت صدا بلند نمی‌شود. رنگ مهتابی گلابتون سفید می‌شود ... گلابتون به بچه پانزده ماهه اش خوب می‌رسد.

بچه اش با رختهای رنگ به رنگی که تنش می کند و با پوستی که به پوست مادرش می ماند عین عروسک است. مادر گلابتون چهل و دو سالی دارد... پدر گلابتون معمار است... خواهر گلابتون نوزده سالی باید داشته باشد. مثل گلابتون ریزه نقش است ... (محمود: ص 198) و یا مستقیماً درباره نرگس می گوید: «نرگس نشسته است میان بچه هایش. وقتی که می رفت حامله بود. دو پسر و دو دختر خردسال هم داشت. ایوب ده ساله، گل محمد، شش ساله، گلنار هشت ساله و گل اندام چهارساله»... (محمود: ص 173)

1-4-1) پرداخت مستقیم به شیوه توصیف ظاهر شخصیتها یکی از ویژگی های زمین سوخته است. (رک: گری، 1984: ص 42) ظاهر شخصیتها معرف آنها و موقعیت اجتماعی آنها است. از سویی قد و هیکل، رنگ پوست و چشم مورد توجه نویسنده است رنگ پوست بیشتر مردان زمین سوخته با توجه به آب و هوای جنوب سبزه، آفتاب سوخته و تیره است: «خالد میانه بالاست، اما انگار بفهمی نفهمی به بلندی مازنه، ورزیده است و سبزه» (محمود: ص 38) و یا: «... باران است، کشیده قامت است. با نگاهی گیرا و سبیلی بزرگ و موئی صاف و سیاه و ابروهای پرپشت و پوستی سیاه تاوه» (محمود: ص 179) و یا: «امیر سلمان بلند قامت است، با پوستی سبزه و دستهای بزرگ و چشمانی درشت و سیاه» (محمود: ص 54) و این پرداخت مستقیم به همین شیوه درباره زنان رمان هم می آید: «صورت استخوانی ننه باران و دماغ کشیده اش و حرفهایش بیشتر به مردها می ماند». (محمود: ص 198).

و یا: «ننه باران، حرف که می زند، دستهای بزرگش را تکان می دهد از پسرش می گوید. چشمان درشتش می درخشد». (محمود: ص 98)

و یا: «ننه باران بلند قامت است و سبزه. نگاه تیز ننه باران به نگاه عقاب می ماند». (محمود: ص 253) گاه شخصیت های فرعی هم از پرداخت ریز بینانه احمد محمود بیرون نمی مانند. گلابتون که شخصیت آرامی است و به بچه پانزده ماهه اش خوب می رسد در آخر داستان در اثر اختلال روحی ناشی از بحرانشا فرزند را به زمین می کوبد.

1-4-2) یکی از شیوه های پرداخت غیر مستقیم شخصیتها، بیان گفتگوهای آنها و به عبارتی شخصیت پردازی از طریق گفتگو صورت می پذیرد. (رک: وبستر، 1995: ص 322)

شخصیت رنج کشیده ننه باران را از محتوای گفتگوهای نرگس با او در می یابیم و این که او و امثال او چه زجری کشیده اند و بازگو کردن گفتگوهای نرگس با ننه باران در خصوص گم شدن «جمشید سیاه» و مردن «گل محمد» و ... حاکی از شخصیت درد کشیده این زن است. «... از حرف هایش دستگیرم می شود که قدم

به قدم با چهار تا بچهٔ قد و نیم قد و شکم برآمده، رفته است تا رسیده است به اردوگاه جنگ زدگان و دستگیرم می‌شود که تو چادر زندگی کرده است، با چند تخته پتو و یک وعده غذا که شکم بچه‌ها سیر نمی‌شده است و هوای ملاری». (محمود: ص 176) اندیشه حاکم در این خصوص می‌تواند از سویی طرح یک امر اجتماعی و روان‌شناختی باشد و از سویی برگرفته از جهان بینی نویسنده که گاه سطحی و گاه عمقی بیان می‌شود. (رک: ایوتادیه، 1378: ص 187)

3-4-1) توجه به عملکرد و رفتار شخصیت‌های زن، غیر مستقیم و در عمل، بیشتر این شخصیت‌ها را معرفی می‌کند. (وهبه، 1974: ص 65) در بیشتر موارد، رفتار منطقی و متناسب با روحيات شخصیت‌ها و خلیقات آنها مشاهده می‌شود. «ننه باران» در صحنه‌های مختلف رفتار و عملکردی دارد که شجاعت و ابهت او را در عرصه جنگ نشان می‌دهد. شجاعت و استقامت او در شهادت باران، ماجرای اعدام دزدان خانگی توسط او به گونه‌ای است که وقتی شلیک می‌کند، مردان نفس را در سینه خود حبس می‌کنند. دختر بچه‌های قصه عمدتاً با رفتار و کردارشان نقش‌آفرینی می‌کنند و در خدمت اندیشه‌هایی چون مظلومیت، احساس، عاطفه، ترحم و ... هستند. «گلناز و گل اندام» فرزندان خردسال نرگس به انتظار مادر در خانه می‌مانند تا لقمه نانی برسد. «آزاده» «دختر جوری» هنگام بمباران در تاریکی زیر زمین با نگاه وحشت زده‌گریه‌های دلخراش سر می‌دهد. از سویی صحنه‌های فوق در معرفی شخصیت‌های مزبور نقش اساسی بازی می‌کند. (رک: یونسی، 1369: ص 390)

5-1) در نقد و تحلیل سیرت شخصیت زن در رمان زمین سوخته می‌توان گفت که شخصیت‌های ننه باران، مادر راوی، نرگس، ام مصدق، مثبت و ارزشی توصیف می‌شوند. شخصیت «سرو جان» منفی است. (رک: گرین، 1371: ص 10)

گلابتون و خواهرش اگر وصفی دارند توجیحات خاص خود را دارد و نمی‌توان منفی و یا مثبت بودن آنها را بالصراحه بیان کرد.

در تحلیل شخصیت زنان رمان زمین سوخته به تفکیک مسائل زیر از رمان برداشت می‌شود:

1-5-1) «ننه باران» از سرزمین خود دفاع می‌کند. همان کارهایی که مردان در جنگ انجام می‌دهند. پنجاه ساله است. شوهرش کشته شده است. همراه با پسرش «باران» در شهر می‌ماند تا دفاع کند. با شروع جنگ به کمیته مسجد می‌رود و کار با سلاح را یاد می‌گیرد. شلوار نظامی می‌پوشد و به جای روسری چفیه بر سر می‌کند. «باران» تنها پسرش در منطقه «دارخوین» شهید می‌شود ولی ننه باران گریه نمی‌کند، بلکه هق هق گریه

اش را در گلو می خورد و به شهادت پسرش افتخار می کند. میهمانان زیادی را در منزل خود می پذیرد. در محاکمه یوسف بیعار و احمد فری (دزدان خانگی) شهادت مردانه از خود نشان می دهد. انتقام شوهرش را از این دو می گیرد و حکم اعدام را اجرا می کند. گرچه کوتاه مدت بازداشت می شود. در صحنه های بعد صرفاً به یادگیری قرآن در مسجد محل می پردازد و کمتر از خانه بیرون می آید و سرانجام در اثر بمباران شهید می شود. در کل شخصیت ننه باران مثبت ترسیم می شود.

درباره ننه باران می خوانیم آنچه را که درباره بسیاری از مردان قصه نمی خوانیم؛ «ننه باران کار با اسلحه را خوب یاد گرفته است. با هزار کلنجار عاقبت شورای محل را راضی کرد که روزها، وقتی که بیکار است، گاهی با اسلحه تو میدان کشیک بدهد» (محمود: ص 197) و یا وقتی ننه باران درباره شورای محل می گوید؛ با حوصله همه را شرح می دهد. از تشکیل گروه امداد برای کمک به آسیب دیدگان حرف می زند. از کلاسهای اسلحه شناسی، کمیته های رفاهی و بهداشتی، کشیک در مساجد و محلهها، جمع آوری دوا و پوشاک و غذا برای نیازمندان، آموزش مردم ... بعد دستش را تکان می دهد و همراه با غروری که به چشمانش رنگ زده است اضافه می کند خیلی کارای دیگه ... حالا قصد داریم به صندوق قرض الحسنه برای آدمای محتاج درست کنیم» (محمود: ص 197) و یا عظمت او هنگامی که فرزندش باران شهید می شود: «ننه باران پشت سرتابوتها، چپ و راست، نوار فشنگ حمایل کرده است و تفنگش را سرنگون گرفته است و آرام قدم بر می دارد ... ننه باران اصلاً اشک نمی ریزد، اصلاً بی تابی نمی کند. ... ننه باران وسط مسجد ایستاد و فریاد کشید: شهید من کجاست؟ بعد بی این که دیگر کلامی بگوید به شبستان مسجد خیره شد ... و حق حق تو گلوش گره خورد.» (محمود: ص 252)

2-5-1) «مادر راوی» نیز از زنان مقاوم و مؤمن است. صبور است، توکل می کند. در بمباران شهر حاضر به ترک خانه نمی شود. در نماز ذکر او، خدا و رضا به قضای اوست.

سرانجام به اصرار فرزندان پس از ادای بدهکاریش حاضر می شود یا دخترانش (صوری، شهلا و مینا) به تهران بروند. به این شرط که هر جا مرد او را در زادگاهش دفن کنند.

3-5-1) «نرگس» و «ام مصدق» نماد زنان رنج کشیده اند. «نرگس» زن «جمشید سیاه» است که شوهرش را گم کرده است و در اردوگاه در شرایط سخت زایمان می کند. فرزندش سه ساله اش می میرد. به شهر باز می گردد و برای امرار معاش در کارخانه آرد مشغول می شود «ام مصدق» نیز شوهر و پسرش در مزرعه توسط

عراقی‌ها اسیر شده‌اند. سرپرستی خانه را به عهده می‌گیرد و در کنار نرگس در کارخانه آرد کار می‌کند. این دو شخصیت چهره‌هایی مظلوم دارند و تصویر ارزشی از آنها ارائه می‌شود.

4-5-1) تأمل در سیرت شخصیتها از رویکردهای مهم تحلیل شخصیتها است. (گرین، 1371: ص 10) «سرو جان» تنها چهره منفی در میان زنان قصه است. شوهرش «کل شعبان» نیز بد طینت است. در زیر گلوله باران شهر از صبح تا شب در کنار شوهرش در مغازه مشغول سودجویی است. در پایان داستان سروجان بالای جنازه شوهر بدجنسش گریه و شیون سر می‌دهد.

در بخشهایی از قصه که عملکرد سروجان و شوهرش ترسیم می‌شود گاه زبان نویسنده آنچنان است که در خور نقل نیست و حاکی از آن است که احمد محمود در آن فضا که همه ایثار می‌کنند، می‌ایستند و درمقابل دشمن مقاومت می‌کنند از طیفی که سرگرم غارت مردم هستند عصبانی است و واژگان این نگاه را تایید می‌کند: «عادل تفنگ به دست، چابک سر می‌رسد و فریاد می‌کشد. چه خبره، اینجا؟ و گلنگدن می‌زند. سروجان جیغ می‌کشد... ایهاالناس کسی به دادمون برسد... مردم را غارت کردن به کسی به داد برسه... سروجان پشت دخیل و می‌رود، دستها را رو شکم گذاشته است و می‌لرزد، غبغبش مثل غبغب وزغ پر و خالی می‌شود، نگاهش سرگردان است، کل شعبان خودش را از چنگ مشتری رها می‌کند و می‌رود تو مغازه... مشتری همچنان فریاد می‌کشد... (محمود: ص 167)

5-5-1) چهره گلابتون و کودکش زیبا ترسیم می‌شود. همراه شوهر و فرزندانش از خرمشهر به اهواز آمده است. در پایان اثر وقتی جسد خونین خواهرش را می‌بیند که در بمباران کشته شده است دچار اختلال روانی می‌شود. به گونه‌ای که کودک زیبایش را بی‌رحمانه می‌کشد! شخصیت در عین مظلومیت ناشی از قساوت دشمن در یک بحران روحی و روانی دست به این کار زده است لذا بیان چند و چون سیرت او کار معقولی نیست. ولی خواهر گلابتون با موهای خرمن‌گون که بی‌حجاب است و بالاجبار روی به حجاب می‌آورد در خور نقد است.

6-5-1) در نقد پویایی و ایستایی شخصیت زنان رمان می‌توان گفت «ننه باران» مادر راوی، نرگس، ام مصدق، در سیرتهای مثبت خویش ایستایی دارند و سروجان در صفات منفی خود ثابت قدم و ایستا است. (رک: میرصادقی، جمال، 1366: صص 101-100)

تحول و پویایی شخصیت گلابتون گرچه جنبه مثبتی ندارد ولی در اختیار خود او نبوده است. حال آن که اگر درخواهر گلابتون تحول و پویایی ظاهراً مثبتی دیده می شود از روی اختیار نیست بلکه فضای موجود باعث این تحول شخصیت در امری مثل حجاب است. لذا شخصیت، پویایی مثبتی ندارد.

6-1) زنان رمان زمین سوخته، شخصیت‌های ساده ای هستند و نیاز به تأمل ندارند. (رک: وبستر، 1995: ص 229) دختر بچه هایی چون آزاده، گلنار، گل اندام ... نیز در عین سادگی مطرح می شوند و زنانی چون ننه باران، نرگس، مادر راوی، ام مصدق نکته خاصی در زندگی و تفکرشان وجود ندارد تا آنها را به شخصیت بغرنجی بدل سازد. یقیناً این ساده بودن شخصیت ها ناشی از رویکردهای واقع گرا و رئالیستی مسائل مربوط به دفاع مقدس است که در رمان به طور واضح مطرح شده است.

7-1) در نقد لحن زنان رمان گفتنی است که شخصیت‌های زنان هرکدام از صفات خاصی برخوردارند لذا لحن آنها با یکدیگر تفاوت دارد. رک: (کادن، 1999: ص 920/نیز: گری، 1984: ص 208) لحن ننه باران، متین و مردانه است و نوعی استقامت و پایداری زیرساخت لحن کلام او را می سازد. آهنگ لحن همراه با غم از صدای نرگس به گوش می رسد. ما در راوی که زنی معتقد و مؤمن است از آرامش خاصی برخوردار است که نشأت گرفته از اذان، اقامه، نماز، خدا و صدای مناجات است؛ لذا آژیر قرمز رادیو، هیاهوی مردم و ... در لحن او تأثیری نمی گذارد و این تنوع لحن در شخصیت‌های زنانه رمان از خصلت‌های اساسی زمین سوخته است. لحن کودکان و دختر بچه ها که بعضاً در طول اثر شهید می شوند و لحن خاص دختر عقب افتاده «کل شعبان» و ... همه متنوع و اصالت‌های خاص خود را دارند.

لحن گرفته و غمگین که کاملاً مخاطب را درگیر می کند در جای جای قصه مشاهده می شود. زنانی چون گلابتون، مادرش و خواهرش در یک صحنه «پریشان و فریاد کشان به طرف مسجد می آیند ... مادر گلابتون سرتا پا سیاه پوشیده است ... موی گلابتون آشفته است و گونه اش را خراش داده است. مادر گلابتون جیغ می کشد. بچه م کجاس ...» (محمود: ص 241) در همان صحنه غم و غصه زنان قصه با فضای عاشورای امام حسین (ع) گره می خورد: «یازدهم محرم است، شب قبل، شام غریبان، دردناکتر اما آرامتر از سالهای گذشته برگزار شد. مردم دسته دسته، بی هیچ شمعی و بی هیچ چراغی از خیابانها می گذشتند و آهنگ درد انگیز نوحه، تو تاریکی ره می گشود و رو شهر پر می کشید:

ای شیعیان امشب شام غریبان است

جسم حسین عریان، اندر بیابان است

و نعش‌های شهیدانمان، در کشتزارهای سوخته‌اطراف سوسنگرد، مزارع زیرورو شده حمیدیه، دب حردان، دارخوین ... دزفول، دشت عباس، عین خوش و ... مهران، سومار، سرپل ذهاب، قصر شیرین و ... همه جا ... نعش‌های غریبانه عزیزانمان شام غریبان را از سالهای گذشته دردناکتر و غمبارتر کرده است، یازدهم محرم است، شهر ساکت است، شهر ماتم گرفته است ... (محمود: ص 241).

این لحن غمگین هنگام بیان رنجها و غصه‌های نرگس (محمود: ص 175) و هنگامی که راوی با نرگس اظهار همدردی می‌کند (محمود: ص 176) سخت جذاب و گیراست.

نتیجه:

- رمان زمین سوخته به عنوان اولین رمان دفاع مقدس به نقش و جایگاه زنان در این عرصه پرداخته است.
- زمین سوخته جنوب ایران در روزهای آغازین جنگ به همراه همه‌عناصری که در جنگ اتفاق می‌افتد از قبیل رشادت و شهادت، توپ، تانک، بمباران، ویرانی، آوارگی و ... ماده اصلی رمان را می‌سازد.
- هرچند مردان نقش اساسی در رمان دارند و لی شخصیت‌هایی چون ننه باران، نرگس و ... نیز از شخصیت‌های مهم و اصلی رمان هستند.
- پرداخت مستقیم، غیر مستقیم و در عمل و از طریق گفتگو از اصالت‌های سبک احمد محمود در شخصیت پردازی زنان قصه است.
- گفتگو نقش اساسی در دادن اطلاعات به مخاطب و پرداخت شخصیت ایفاد می‌کند.
- توصیف ظاهر و صورت شخصیتها از ویژگیهای خاص نویسنده در شخصیت پردازی است و ریز بینی نویسنده در این امر کاملاً محسوس است.
- از حیث سیرت، شخصیتها عمدتاً مثبت و ارزشی هستند به جز «سروجان» که در سیرت و صورت، منفی ترسیم می‌شود.
- شخصیت‌ها در سیرت خود عمدتاً ایستا هستند.

- تنوع لحن در شخصیت‌های زن با عنایت به صحنه های رمان کاملاً مشهود است. گرچه لحن عمدتاً غمگین و متاثر کننده است؛ لحن کلام نرگس و ام مصدق گرفته و غمگین و لحن ننه باران عمدتاً مردانه و توأم با متانت است. لحن کودکانه دختر بچه های رمان بر تنوع لحن می افزاید.

منابع فارسی

- 1- ایوتادیه، ژان، (1378 ش). نقد ادبی در قرن بیستم. ترجمه مهشید نونهالی. تهران. نشر نیلوفر. چاپ اول.
- 2- حسینی، صالح. (1369 ش). واژگان اصطلاحات ادبی. تهران، انتشارات نیلوفر. چاپ اول.
- 3- درودیان، محمد. (1383 ش). آغاز تا پایان. تهران. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. چاپ هشتم.
- 4- رادفر، ابوالقاسم. (1366 ش). فرهنگواره داستان و نمایش. تهران. انتشارات اطلاعات. چاپ اول.
- 5- سرشار، محمدرضا. (1375 ش). منظری از ادبیات داستانی پس از انقلاب. تهران. نشر پیام آزادی. چاپ اول.
- 6- محمود، احمد. (1378 ش). زمین سوخته. تهران. انتشارات معین. چاپ سوم.
- 7- مقدادی، بهرام. (1378 ش). فرهنگ اصطلاحات نقد ادبی. تهران. نشر فکر روز. چاپ اول.
- 8- میرصادقی، جمال (1366 ش). ادبیات داستانی ... تهران. انتشارات شفا. چاپ اول.
- 9- میرصادقی، میمنت. (1383 ش) رمانهای معاصر فارسی. کتاب سوم. تهران. نشر نیلوفر. چاپ اول.
- 10- وهبه، مجدی. (1974م). معجم مصطلحات الادب. لبنان. بیروت.
- 11- یونسی، ابراهیم. (1369 ش). هنر داستان نویسی. تهران. نشر نگاه. چاپ پنجم.
- 12- Abrams .M.H). ۱۹۷۱. (A Glossary of literary Terms .America .Newyork and ...
- 13- GRAY .MARTIN). ۱۹۸۴. (A DICTIONARY of LITERARY TERMS .Hong kong.
- 14- Cuddon .J .A). ۱۹۹۹ (Dictionary of LITERARY TERMS and LITERARY THEORY . England .Penguin.
- 15- L .GYERIN .WILFRED)۱۳۷۱. (A HANDBOOK of CRITICAL APPROACHES To LITERATURE .New york and ...
- 16- Webster,s Merriam). ۱۹۹۵. (Encyclopedia of Literature .United states of America . Springfield, massachusetts.